

15-May, 2026-yil

EKONOMIKA ASOSLARI: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali o‘qituvchisi

Jaloldinov Islomiddin Shamsitdin o‘g‘li

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali talabasi

Abduhalimov Odilbek Sherzodbek o‘g‘li

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada iqtisodiyotning asosiy tushunchalari, uning jamiyat rivojidadagi o‘rni hamda zamonaviy iqtisodiy jarayonlar tahlil qilinadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida resurslardan samarali foydalanish, talab va taklif qonunlari, iqtisodiy o‘shish omillari keng yoritilgan. Shuningdek, iqtisodiy tizimlarning rivojlanish bosqichlari va ularning amaliy ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida innovatsiyalar va inson kapitalining roli muhim ekanligi asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *iqtisodiyot, bozor iqtisodiyoti, talab va taklif, resurslar, iqtisodiy o‘shish, inflyatsiya, makroiqtisodiyot, mikroiqtisodiyot.*

KIRISH

Iqtisodiyot har qanday jamiyatning asosiy tayanchi hisoblanadi. U insonlarning moddiy ehtiyojlarini qondirish, resurslarni taqsimlash va ishlab chiqarishni tashkil etish bilan bog‘liq murakkab tizimdir. Zamonaviy dunyoda iqtisodiy bilimlar nafaqat mutaxassislar, balki har bir shaxs uchun zarur bo‘lib bormoqda. Mazkur maqolaning maqsadi iqtisodiyot asoslarini nazariy va amaliy jihatdan o‘rganish hamda uning jamiyat rivojidadagi o‘rnini tahlil qilishdan iborat.

Iqtisodiyot tushunchasi va uning mohiyati

Iqtisodiyot — bu cheklangan resurslar sharoitida inson ehtiyojlarini maksimal darajada qondirishga qaratilgan faoliyatdir. Resurslar (yer, mehnat, kapital va tadbirkorlik qobiliyati) cheklangan bo‘lgani sababli, ulardan oqilona foydalanish muhim hisoblanadi.

Iqtisodiyot fani ikki asosiy bo‘limga ajratiladi:

- Mikroiqtisodiyot – alohida xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini, iste‘molchilar xulq-atvorini va korxonalar darajasidagi narx shakllanishini o‘rganadi.
- Makroiqtisodiyot – mamlakat miqyosidagi umumiy iqtisodiy jarayonlarni, yalpi mahsulot hajmini, bandlik va inflyatsiya kabi global masalalarni tahlil qiladi.

Talab va taklif qonuni: bozor mexanizmi

Bozor iqtisodiyotining asosini talab va taklif qonuni tashkil etadi. Bu mexanizm orqali bozorda muvozanatli narx va miqdor aniqlanadi.

- Talab — iste‘molchilarning ma‘lum narxda tovar yoki xizmat sotib olish istagi va imkoniyati.
- Taklif — ishlab chiqaruvchilarning ma‘lum narxda mahsulot taklif qilish hajmi.

15-May, 2026-yil

Talab va taklif muvozanati bozorda narxni belgilaydi. Agar talab oshsa, narx ko‘tariladi, agar taklif ortsa, narx pasayadi. Bu jarayon resurslarni eng kerakli tarmoqlarga yo‘naltirishga xizmat qiladi.

Bozor iqtisodiyotining afzalliklari va kamchiliklari

Bozor iqtisodiyoti — bu erkin raqobat va xususiy mulkka asoslangan iqtisodiy tizimdir. Uning o‘ziga xos ijobiy va salbiy tomonlari mavjud:

Afzalliklari:

- Resurslardan samarali va tejamkor foydalanish.
- Innovatsiyalarni va yangi texnologiyalarni doimiy rag‘batlantirish.
- Raqobat orqali mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish.
- Iste‘molchilar ehtiyojiga tezkor moslashuvchanlik.

Kamchiliklari:

Shu bilan birga, bozor mexanizmi hamma muammolarni ham hal qila olmaydi. Unda ijtimoiy tengsizlik, inflyatsiya va ishsizlik kabi muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Iqtisodiy o‘shish va rivojlanish omillari

Iqtisodiy o‘shish — bu ishlab chiqarish hajmining ortishi bilan bog‘liq jarayon bo‘lib, jamiyat farovonligining asosiy ko‘rsatkichidir. Maqolada ushbu jarayonga ta‘sir etuvchi asosiy omillar quyidagicha keltiriladi:

- Texnologik taraqqiyot: Ishlab chiqarish usullarini modernizatsiya qilish.
- Inson kapitali: Ishchi kuchining bilim va malaka darajasi.
- Investitsiyalar: Iqtisodiyotga kiritiladigan sarmoyalar oqimi.
- Tabiiy resurslar va siyosiy barqarorlik.

Zamonaviy iqtisodiyotda ayniqsa innovatsiyalar va bilimga asoslangan iqtisodiyot muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Inflyatsiya: sabablari va oqibatlari

Inflyatsiya — narxlarning umumiy darajasining oshishi bo‘lib, pulning xarid qobiliyatini pasaytiradi.

Asosiy sabablari:

- Muomaladagi pul massasining haddan tashqari ortishi.
- Ishlab chiqarish xarajatlarining (xomashyo, ish haqi) oshishi.
- Tovar va xizmatlarga bo‘lgan talabning taklifdan o‘zib ketishi.

Inflyatsiya aholining real daromadlarini kamaytiradi va iqtisodiy beqarorlikka olib keladi.

Davlatning iqtisodiyotdagi roli va globalizatsiya

Davlat iqtisodiyotni tartibga solishda muhim rol o‘ynaydi. Uning asosiy funksiyalari soliq siyosatini yuritish, byudjetni shakllantirish, ijtimoiy himoya va bozorni tartibga solishdan iborat. Davlat aralashuvi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

15-May, 2026-yil

Shuningdek, globalizatsiya jarayoni mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarning kuchayishiga olib kelmoqda. Bu savdo hajmining oshishi va texnologiyalar almashinuvi kabi ijobiy, hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilarga bosim kabi salbiy jihatlarga ega.

XULOSA

Iqtisodiyot asoslarini o‘rganish jamiyat rivoji uchun muhim ahamiyatga ega. Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiyot murakkab va ko‘p qirrali tizimdir. Uning samarali ishlashi uchun bozor mexanizmlari va davlat tartibga solishi o‘rtasida muvozanat bo‘lishi zarur. Kelajakda iqtisodiyotning rivojlanishi inson kapitali va texnologik taraqqiyot bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘lmasov A., Vahobov A.V. **Iqtisodiyot nazariyasi**. – Toshkent: Sharq, 2006.
2. Shodmonov Sh.Sh., G‘afurov U.V. **Iqtisodiyot nazariyasi**. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2010.
3. Tojiboyeva D., Yo‘ldoshev Q. **Iqtisodiyot nazariyasi asoslari**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
4. Abdullayev Y. **Makroiqtisodiyot**. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
5. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. **Economics**. – 19th ed. – New York: McGraw-Hill Education, 2010.